

Nada Sekulić

Filozofski fakultet, Beograd

RUTH BENEDICT O KULTURI JAPANA

Apstrakt: Tekst se bavi problemom konstrukcije znanja u antropologiji, kroz analizu japanske kulture datu u delu "Hrizantema i mač" Ruth Benedict. Ovo delo, nastalo pod kraj II svetskog rata, završeno neposredno pre bacanja atomskih bombi na Hirošimu i Nagasaki, predstavlja istraživanje sprovedeno u veoma kratkom vremenskom periodu po naruđbi Američkog ratnog informacionog biroa. "Hrazantema i mač" je nakon rata čitana više u samom Japanu, dok je u Americi ostala poznata uglavnom u antropološkim krugovima i to ne kao njeno glavno delo. Pokrenuvši mnoge kontroverze o imperijalizmu u konstrukciji antropološkog znanja, mnogo pre uvođenja pojma orijentalizma i proliferacije literature koja se na odnosi na orijentalizam i postkolonijalne studije, ovo delo je takođe iniciralo i krajnje interesantne i japanaloški specifične rasprave o upotrebljivosti pojma nacionalnog karaktera stavljajući ga u sasvim drugi kontekst u odnosu na evropsku tradiciju. U metodološkom pogledu, pitanje o (ne)primenljivosti modela kulturoloških obrazaca dovelo je do preispitivanja celokupnog opusa Ruth Benedict, do otkrivanja novih elemenata u njenom pristupu, otvarajući nove mogućnosti da se taj model sagleda iz perspektive akcionog konstrukcionističkog "pristupa, izmeštajući ga iz domena esencijalističkih razmatranja o kulturi.

Okolnosti pod kojima je nastalo delo Ruth Benedict "Hrizantema i mač" (*The Chrysanthmenun and the Sword – Patterns of Japanese Culture, 1946.*), previše su upečatljive, imaju previše uticaja kako na sadržaj, tako i na kasniju recepciju ovog dela i na prvi pogled su istraživački neobično motivisane da bi njihov prikaz bio zaobiden ili ostavljen za sredinu ili kraj ovog teksta. Naime, početak priče o nastanku "Hrizanteme i mača" odnosi se na kraj II svetskog rata, tačnije, na 1944. godinu, kada je Ratni informacioni biro (The Office of War Information, OWI) USA angažovao Ruth Benedict da istraži i formuliše profil nacionalnog karaktera glavnog i ekskluzivno američkog ratnog neprijatelja – Japanaca. Istraživanje je sprovedeno po veoma ubrzanom postupku (u osnovi je sam istraživački posao trajao svega tri meseca). Svojevremeno, pre završetka rata, celokupni materijal je predstavljao "top-secret" bazu podataka američke obaveštajne službe, mada u njemu, barem u onom delu koji je objavljen u vidu knjige, nema stvarno ništa što bi zaslužilo da bude obavijeno velom tajanstvenosti. Najtajanstvenije u svemu tome jeste zapravo zašto je američkoj obaveštajnoj službi uopšte bilo potrebno ovo antropološko istraživanje.

Po mišljenju većine autora koji su se bavili ovom temom, profil nacionalnog karaktera Japanaca bilo je potrebno ispitati u funkciji predviđanja kako će se Japanci ponašati nakon kapitulacije, tj. kako će reagovati na nove okupacione vla-

sti i za kakav model vlasti bi se mogla očekivati podrška domicilnog stanovništva, što znači da se nije radilo samo o sferi propagande, već i strukturalnog organizovanja i prilagođavanja poražene strane nakon završetka rata. Ako je to deo istine, onda svakako nije i cela istina. Mada većina autora to ne pominje, istraživanje je završeno neposredno pre bacanja atomskih bombi na Hirošimu i Nagasaki, u maju 1945., kada je i prestao angažman Ruth Benedict u OWI, što navodi na pretpostavku da je izrada profila nacionalnog karaktera Japanaca trebalo da posluži i kasnijem opravdanju bacanja atomskih bombi karakterom samih Japanaca. Reč je o tezi, kasnije veoma eksploatisanoj, naročito u Americi, "da se Japanci (kod kojih su, navodno, suicid i bezuslovna odanost caru najviše kulturne vrednosti) drugačije nikada ne bi predali". Dakle, nasuprot tezi koju zastupa većina autora, da su ovim istraživanjem Amerikanci hteli nešto da saznaju o neprijateljima i time olakšaju i sebi i njima uspostavljanje novog sistema vlasti, ostaje i ta mogućnost da su hteli da ispitaju u kojoj meri im takvo istraživanje može pomoći da izgrade svoju dugoročnu strategiju opravdanja korišćenja atomskih bombi, pre svega pred očima sopstvene, a zatim i svetske javnosti. Do danas se u američkim osnovnim školama bacanje atomskih bombi na civilno stanovništvo u Japanu pravda iracionalnim karakterom Japanaca, što je, imajući u vidu pogubnost posledica koje su činom bacanja bombi izazvane, nesumnjivo do danas najekstremniji oblik političke manipulacije esencijalističkim tumačenjem nacionalnog karaktera u funkciji javnog sprovođenja genocida. Ukoliko je to bio bar deo svrhe sprovođenja ovog istraživanja, onda je to svakako ostao i posle rata "top-secret" podatak.

Atomske bombe nazvane "Mališa" (Little Boy) i "Debeljko" (Fat Man) bačene su 6. i 9. avgusta 1945. godine, prvo na Hirošimu, a zatim na Nagasaki, izazvavši momentalnu smrt između 110 000-165 000 ljudi. Samo do kraja 1945., usled opekotina, radijacije, oboljenja izazvanih bombardovanjem i njegovim posledicama, kao i usled nedostatka medicinskih sredstava, taj broj je enormno povećan (po nekim procenama, gotovo dvostruko). Samo u Hirošimi je do 1950. godine umrlo oko 200 000 ljudi usled dugoročnih posledica atomskog dejstva, uključujući i mutacije. Imajući u vidu njihovu genetsku prenosičnost, bacanje bombi na Hirošimu i Nagasaki još uvek zapravo traje.

Pa ipak, mada je delo "Hrizantema i mač" prvi put objavljeno tek po završetku rata, 1946. godine, uz tematsku nadopunu u vidu poslednjeg, trinaestog poglavlja "The Japanese Since VJ-Day" koje se bavi poratnom transformacijom Japana, nigde se ni jednom rečju niti naznakom ne pominje niti upućuje na atomske bombe bačene na Japan i njihove katastrofalne posledice. To kao da se nikada nije ni desilo, niti zavređuje da bude pomenuto u analizi. Štaviše, ovo poglavlje počinje na sledeći način: "Amerikanci imaju dobre razloge da budu ponosni na svoju ulogu u administraciji Japana od završetka rata. Izvanrednu osnovu za ovakav ponos često zasenjuju pristalice i protivnici pohvala u američkoj štampi i na radiju, pri čemu mali broj ljudi zna dovoljno o japan-

skoj kulturi da bi imali uvid da li je uvedena politika upravljanja poželjna ili ne." (Benedict 2005 /1946/: 297) Nadalje se celokupni kontekst dešavanja u posleratnom Japanu, uključujući i pitanje potrebe za održanjem na vlasti cara Hirohita, sagledava i tumači kroz perspektivu kulturoloških osobnosti i nacionalnog karaktera Japanaca. Slede pohvale za američku upravu zbog prenošenja ovlašćenja sa američko-okupacionih na japanske vlasti, bez osvrta na to koliko je za Amerikance u tom momentu bilo važno da ostave utisak demokratskih vlasti i ostvare dobru saradnju sa japanskim vlastima kao svojim kolaboratorima, uključujući pre svega cara Hirohita. Takva saradnja je podrazumevala uzajamni pristanak na ćutanje o masovnim zločinima i naročito nehumanom tretmanu civilnog stanovništva obe strane. Uz zvanična državna ovlašćenja, Japan je bio odgovoran za ubijanje i mučenje miliona civila i ratnih zarobljenika na naročito okrutan način – vivisekciju i biološko eksperimentisanje nad zatvorenicima, uklanjanje delova tela, kanibalizam nad zatvorenicima i sl., korišćenje nedozvoljenih bojnih otrova u ratu, masakre u kojima je stradalo pojedinačno po stotinu hiljada i više ljudi, eksploataciju stanovništva i njihovo lišavanje slobode, legalno otvaranje javnih kuća za vojsku u Kini i Koreji u kojima je stradalo između 60 000 i 200 000 žena, najčešće maloletnica /Japans Comfort Women/. Surovost u tretiranju devojčica i žena potakla je pitanje da li ove slučajeve treba tretirati u kategorijama prisilne prostituciju ili serije masovnih silovanja. Procenjuje se da je od 1937-1945. Japan odgovoran za ubijanje između 3 000 000 i 10 000 000 ljudi.

Zalaganje Ruth Benedict za održanjem na vlasti cara Hirohita prepuno je njene njene tople karakterološko-nacionalne podrške i patosa, uz apsolutno zaočilaženje njegovog udela u ratnim zločinima, kao i realno katastrofalnog i ekološki kataklizmatičnog konteksta u kome se našlo japansko stanovništvo posle 6. i 9. avgusta 1945. godine, kao uostalom i san o američkoj demokratskoj svesti. U pismu koje je uputila svom asistentu Robertu Seido Hashimi 15. avgusta 1945. godine, manje od nedelju dana posle bacanja atomskih bombi, ona ih takođe eksplicitno ne pominje, što celokupnom sadržaju ovog pisma, koje se bavi tumačenjem konteksta završetka rata, daje groteskan ton (dat je samo deo):

"Dragi Bobe,

bila sam tako srećna što je krvoproliće zaustavljeno i tako ponosna na način kako je to Japan izveo i tako zahvalna za ulogu koju je odigrao Car. Mislím da niko ne bi mogao da razume sva ova osećanja sem tebe. Kada je spiker objavio da će se Car lično pojaviti na radiju i pročitati proglas narodu, potekle su mi suze.

Volela bih da mogu nekako da saopštím Japanu da ni jedna zapadna nacija nikada nije pokazala toliki dignitet u porazu i da će istorija slaviti Japan zbog načina kako je završio rat... Sada se nadam i molim da Amerika odigra svoju ulogu takođe suzdržavajući se i sa dignitetom; mnogim Amerikancima će to biti teško, jer su toliko različiti."

(navedeno prema Suzuki, Peter 1999: 224-225)

Ruth Benedict...

Bilo je mnogo pokušaja, od Margareth Mead pa nadalje, da se objasni zašto je Ruth Benedict zaobilazila eksplicitno navođenje tako strašnog i uticajnog događaja. Ideja Margareth Mead, kojom je nastojala da opravda svoju učiteljicu i saradnicu, bila je da "1946. uticaj Hiroshime na način razmišljanja Japanaca još nije dopro do svesti Amerikanaca" (Heyer Young 2005:27). Ovo teško da predstavlja bilo kakav argument, jer je sagledavanje efekta atomske bombe kroz perspektivu uticaja na *način razmišljanja* onih koje trpe njene posledice već sam po sebi prilično dekontekstualizovan. Kompleksnost i razornost tih posledica bila je odmah vidljiva. Imajući u vidu da je Amerika delom i bacila ove bombe da bi se videlo sa kakvim oružjem raspolaže u novoj preraspodeli svetskih političkih snaga i vojnih sila, razloga za veliko prikrivanje nije bilo, niti su se posledice, po obimu i pogubnosti svog dejstva, uopšte mogle sakriti. Teza da je Ruth Benedict bilo potrebno da sačeka da vidi kako će to uticati na način razmišljanja Japanaca, jer je to "*tema*" kojom se ona bavila, antropologa smešta zaista izvan vremena i prostora.

Daleko razložnijim se čini da Ruth Benedict jednostavno nije dovela u pitanje američku međunarodnu politiku i strategiju vođenja rata, preuzevši svesno ili nesvesno ulogu naučnice i građanke zadojene američkim vrednostima, koja doprinosi dobrovoljnom službom američkoj naciji i svetskom boljitku. Njeno nepominjanje atomskih bombi upućuje sa viskom verovatnoćom na to da je ovaj čin mogla smatrati ratnom neminovnošću i korakom na koji se demokratska američka vlada teškog srca odlučila da bi okončala strahote rata. Takođe, ćutanje i ograničavanje na davanje komentara samo i isključivo s obzirom na "karakterološka" reagovanja Japanaca, svakako čine vidljivim ne samo njene naučne, već i njene lične životne strategije u suočavanju sa ovako kritičnim događajem i senzitivnim pitanjem u samoj Americi.

Naravno, sve ovo pokreće pitanja o ideološkom karakteru samog dela. U "Hrizantemi i maču" se USA, kulturni kontrasti između Japana i Amerike i analogije između njih pominju četrdesetak puta u obradama na po više strana, što predstavlja najobimniju odrednicu u indeksu datom na kraju knjige. Odrednice koje zatim slede po učestalosti navođenja su "samuraj" (četrnaest puta), "*on*" (dug časti, trinaest puta), komparacije između Kine i Japana (trinaest puta), kao i odrednice "porodica" (deset puta), "*giri*" (vrsta preuzete obaveze, osam puta) i brak (šest puta). Ovaj pregled glavnih odrednica početno osvetljava i profil samog dela (Indeks: 321-324).

Poređenja između Japana i Amerike su uputna kako za razumevanje komparativne vizure kroz koju Ruth Benedict vidi Japan, tako i za uvid u način kako sagledava samu Ameriku i Amerikance na kraju II svetskog rata.

Samo delo podeljeno je u trinaest poglavlja u kojima se kao ključni elementi u proceni nacionalnog karaktera Japanaca obrađuju: ponašanje Japanaca i japanske vlade u II svetskom ratu; hijerarhijska vizura idealnog društva i društvenih odnosa unutar kojih svakome pripada tačno određeno mesto, značaj i uloga

(tj. minuciozno pridržavanje i poklanjanje pažnje društvenim i kulturnim obrascima i normama); kulturološke osnove Meiji reforme sprovedene krajem 19. veka, kojom je Japan modernizovan i okončan pozno-feudalni samurajski sistem Tokugawa vladavine; značaj preuzimanja obaveze i višestrukog uzvraćanja; čuvanje čistote imena i značaj osвете kao društvene obaveze; kontrastne norme u zadovoljavanju potreba; specifičnost japanskog shvatanja vrline; značaj samo-discipline i način vaspitanja dece.

Ruth Benedict polazi od toga da su japanska i američka kultura nesvodljivo različite, te da za Japance hijerarhija znači isto što i za Amerikance ideal slobode i jednakosti. Ne razmatrajući u osnovi bazičnu nedistinktivnost u suprotstavljanju ovih kategorija sadržanu u previše načelnom pristupu samim kategorijama (pre nego neuporedivost kultura kao paralelnih celina)⁷⁷, Ruth Benedict u naglašeno pozitivno-propagandanom tonu objašnjava princip hijerarhije u Japanu, a u još većoj meri ideal slobode i jednakosti u Americi. Taj pristup je nekritičan i uopšten i u jednom i u drugom slučaju.

Pojedini delovi "Hrizanteme i mača" u tom pogledu mogu se čitati praktično kao američko-propagandni leci:

"... Nepovredivost suvereniteta i teritorijalnog integriteta, neuplitanje u unutrašnje poslove drugih država, oslanjanje na međunarodnu saradnju i dogovaranje i primena principa ravnopravnosti – to su glavni momenti američke vere u jednakost i nepovredivost prava i principi na kojima verujemo da treba da počiva naša svakodnevnica podjednako kao i međunarodni odnosi. Jednakost je najviše i najmoralnije američko načelo koje otvara nade za stvaranje boljeg sveta. Ono se odnosi na slobodu od tiranije, neželjenih upliva i nametanja. Odnosi se na jednakost pred zakonom i prava ljudi u svetu koji poznajemo. Držimo se vrline jednakosti čak i kad je narušavamo i borimo se protiv hijerarhije sa sa pravedničkom ozlojeđenošću Tako je bilo u Americi otkako je ona uopšte postala nacija".

(Benedict 2005 /1946/: 45)

Sa druge strane, u Japanu

"ponašanje kojim se uvažava hijerarhija za njih je prirodno kao i disanje... Međutim, oni koji uspostavljaju kontrolu i oni koji su kontrolisani ponašaju se u skladu sa tradicijom koja nije nalik našoj. Sada, kada su Japanci prihvatili visoku hijerarhijsku poziciju američke vlasti u svojoj zemlji, za nas je još važnije da se što bolje upoznamo sa njihovim konvencijama. Jedino tako moći ćemo sebi da predstavimo moguće načine njihovog reagovanja u sadašnjoj situaciji."

(Benedict 2005 /1946/: 47)

⁷⁷ Reč je o njihovom neizostavnom preklapanju i ukrštanju u realnom socijalnom kontekstu (hijerarhija zapravo ne isključuje ideal slobode, pa ni jednakosti, kao što se i ideal jednakosti i slobode nužno ispoljavaju i kroz vertikalnu distribuciju moći u društvu).

Ipak, situacija u kojoj je deo Japana zajedno sa stanovništvom tog dela zemlje bukvalno satrt, da bi Japancima zatim bila dozvoljena "sloboda" da uspostave vlast po tradicionalno-japanskom modelu⁷⁸, svakako nije situacija u kojoj se može govoriti o situacionom dignitetu i moralnoj uzvišenosti bilo koje od ovih strana.

Takođe, teza da su Amerikanci "na japanskom" objasnili Japancima kako stvari stoje u novom (posleratnom) međunarodnom poretku, u svojoj eksplanatornoj moći nije otišla dalje od veoma zastarelog i rasistički uticajnog Hegelovog objašnjenja po kome američki Crnci dobro prihvataju ropstvo zato što su i sami negovali ropstvo u svojim matičnim kulturama u Africi, datom u "Filozofiji istorije" sa početka 19. veka.

Iz perspektive Ruth Benedict, Amerikanci i Japanci su vodili rat sa različitim kulturoloških pozicija, prvi rukovođeni idealima i vrednostima jednakosti i demokratije, a drugi idealima sveta uređenog na principima hijerarhije. Polazeći sa pozicija komparativnog kulturnog relativizma, ona među prvima relativizuje radikalno vrednosno razgraničavanje američke i japanske vizure i pozicije, ali pri tom stvarno ne ulazi u analizu sličnosti i razlika u postavljanju i realizaciji ratnih ciljeva niti u analizu i procenu realnog udela i značaja kulturoloških osnova ili kulturološki specifičnih ideala, u vođenju rata kao kompleksnog društvenog zbivanja.

Sledeća tabela predočava glavne delove narativa "Hrizanteme i mača" u kome se poredi Amerika, američka kultura i Japan i japanska kultura (tabela predstavlja samo relativno potpun, a ne sasvim detaljan pregled komparacija datih u knjizi):

⁷⁸ Svakako je pitanje i šta je zapravo tradicionalno-japanski model vlasti. Simbol cara kao boga je samo jedan element u dinamici njegovog oblikovanja. U suštini, ne postoji jedan jednoznačni model vlasti koji bi predstavljao japansku tradiciju. Model vlasti koji se najduže održao oblikovan je u srednjem veku u ambivalentnom odnosu između vojne i civilne uprave, šogunata i cara, izražavajući realne uzajamne odnose njihovih snaga. Šogunat je sa Meiji reformom uništen i rasformiran, kao i samurajska kasta. Uticaj cara i dvora je porastao tokom Meiji reforme, da bi zatim prolazio različite faze u promenljivom odnosu političkih snaga, pri čemu je održan simbol cara kao boga. Formiranje vlasti "po tradicionalnom modelu", nakon II svetskog rata, uz dozvolu Amerikanaca, tj. uz zadržavanje japanskog cara i japanske administracije na vlasti, zasnovan je na selektivnom izboru elemenata japanske tradicije i svakako nije bilo određeno uvažavanjem tradicije kao razlogom, već je izražavalo obostrano realne političke interese Japana i Amerike, kao i japanskih i američkih vlasti, tj. realne odnose snaga, stvorivši specifičan model upravljanja i vladanja. Ukratko, odnos modela vlasti i tradicije nije jednoznačan i kao takav rezidualan da bi se uopšte moglo sadržajno i informativno govoriti o "tradicionalnom modelu vlasti" u Japanu bez analize konkretnih političkih odnosa. U opisu Ruth Benedict cela situacija je predstavljena obrnuto, odnosno, uvažavanje tradicije je uzeto kao *razlog* za zadržavanje japanske administracije i cara na vlasti.

Nada Sekulić

Amerika, američka kultura Za Ameriku su karakteristični:	Japan, japanska kultura Za Japan su karakteristični:
Značaj slobodnog tržišta i jednakosti u ekonomiji USA; ismevanje novopečenih bogataša, zbog njihove sirovosti i nerafiniranosti, ali uz simpatije Amerikanaca što su uspjeli da se obogate i da "iz ničeg stvore sve".	Formiranje i razvoj japanske industrije i kapitala na principima hijerarhije (državna zaštita najbogatijih, plansko i dirigovano formiranje finansijske aristokratije) i paternalizma; mržnja prema novopečenim bogatašima (jap. <i>narikin</i>) zato što nemaju pravo da zauzmu takav položaj na osnovu tradicije;
Amerikanci smatraju individualnom vrednošću i ispravnim stavom "biti svoj čovek, ne dugovati nikom ništa"; obaveze se definišu u odnosu na sadašnjost kao vremensku odredbu, a ne prošlost.	Japanci ispravnost pojedinca sagledavaju kroz sposobnost osobe da shvati svoje mesto u velikoj mreži uzajamnih dugova i zavisnosti, uključujući i dug prema prošlosti i precima.
Samožrtvovanje i osveta smatraju se vrednostima samo u ekstremnim slučajevima.	Osveta je deo duga koji postaje obaveza, a ne prosto stvar izbora. Osveta je važna komponenta kulturnog profila Japanaca, i očituje se u situacijama tuđim i neshvatljivim za zapadnjake.
Roditelj koji se žrtvuje za svoju decu posvećujući im se i odričući se od svojih potreba, kasnije ne očekuje komplementarno uzvratanje, niti ih obavezuje zbog ljubavi i brige koju im je posvetio dok su odrastali, već organizuje svoj život u starijim godinama samostalno i prema svojim potrebama. Deca u osnovi ne odlučuju za svoje roditelje kad ostare. Roditeljima treba pomoći, ali taj "dug" nije merljiv i ne može se povezati sa karakteristikama finansijske transakcije. Ne postoje kulturološki precizno određene sankcije zbog neispunjavanja ovog duga.	Žrtvovanje roditelja za decu snažno obavezuje decu na komplementarno uzvratanje u kasnijim godinama. Pri tom, roditelj ostaje trajno zavistan u donošenju svojih odluka od dece i obratno. Potreba za samostalnim zadovoljenjem potreba češće stvara konflikte i može se protumačiti kao izdaja, odstupanje od uzajamnih obaveza. Uzajamne porodične obaveze u intimnoj relaciji između roditelja i dece su precizirane i mogu se izraziti i u kategorijama finansijske transakcije i solventnosti. Postoje kulturološki prihvaćene sankcije za neispunjavanje ovog duga. Vraćanje duga i izražavanje zahvalnosti su naročite vrline.
Građansko samopoštovanje se gradi na otporu prema ograničenjima koja postavlja država i njene institucije u odnosu na individualnu slobodu čoveka. Amerikanci mrze takse i poreze i vole sami da vode svoje poslove i da uvećavaju svoj kapital, sa što manje uplitanja države. Postoji otpor prema vlasti na svaki njen pokušaj da ograniči slobodu građana.	Za Japance su Amerikanci u ovom pogledu "ljudi bez zakona". Odnos prema institucijama države je odnos uzajamne zavisnosti i poštovanja, uz pridržavanje propisane hijerarhije. Naravno, postoje i manje-više prihvatljivi ili dovijajući načini zaobilaznja zahteva koje država može da postavi pred pojedinca, ali ne kroz eksplicitni i javni otpor prema državi. Ograničavanje individualne slobode može se shva-

Ruth Benedict...

	titi kao vrlina.
Amerikanci bi subverzivno delovali protiv okupatora njihove zemlje, sabotirali bi osvajače onemogućujući ih da funkcionišu. Podigli bi revoluciju protiv okupatora.	Dug prema caru uslovio je da Japanci okupaciju Amerikanaca prihvate kao deo poretka i svojih obaveza u funkcionisanju države.
Amerikanci mnogim uslugama i uzvraćanju na njih ne poklanjaju previše pažnje. Obaveza uzvraćanja usluge nije čvrsta poput npr. obaveze vraćanja duga banci.	U kulturološkom svetu Japanaca minuciozno se obraća pažnja na prihvaćene usluge i na ekvivalente obaveze uzvraćanja koje iz toga proističu. U tom pogledu, svet Japanaca je neuporedivo kompleksniji od sveta zapadnjaka, koji ga čak ni ne percipiraju. Obaveza uzvraćanja je čvrsta obaveza koju ne treba shvatiti olako. Na dar se uzvrća većim darom. Odlaganje uzvraćanja dara, usluge povećava vrednost uzvratnog dara. Preuzimanje obaveze, dug i uzvraćanje su društvene relacije moći, tj. strane uključene u nju su u hijerarhijski specifičnom i promenljivom društvenom odnosu uzajamne zavisnosti ⁷⁹ .
Samopoštovanje nije povezano u toj meri sa moći samokontrole.	Savršena i stoička samo-kontrolu predstavlja veliku vrlinu i izvor je poštovanja i samo-poštovanja. Savršena samokontrola pri primeni nasilja, kada obaveza zahteva primenu nasilja, predstavlja veliku vrlinu,

⁷⁹ U "Hrizantemi i maču" navode se dve drste obaveza, obaveza preuzimanja duga (*on*) i obaveza uzvraćanja duga. Dug se prvo prihvata, a zatim mora da se nosi, da bi se na njega uzvratilo u pravom momentu. Postoji obaveza preuzimanja duga prema caru, roditeljima, gospodaru/nadređenom, učitelju i na osnovu usluga prihvaćenih u svakodnevnom životu. Takođe, postoji obaveza uzvraćanja duga, koja ima dva oblika, *gimu* i *giri*. *Gimu* je obaveza parcijalnog uzvraćanja bez vremenskog ograničenja i odnosi se na uzračanje caru (*chu*), roditeljima i precima (*ko*) i poslu (*nimmu*). *Giri* je vremenski ograničena obaveza uzvraćanja koja se utvrđuje jasnim merama reciprociteta. *Giri* svetu obuhvata uzvraćanje gospodaru/nadređenom, porodici, osobama koje nisu u srodstvu, a od kojih je preuzet *on* zbog raznih usluga (poklon dobijen u novcu, usluga pri zaposlenju i sl.), kao i osobama koje nisu previše bliske (ujaci, tetke itd.), ali je preuzet on od njihovih zajedničkih predaka. *Giri* svom imenu je najpoznatiji i najpopularniji vid duga kroz koji se na zapadu prepoznaje Japan. Odnosi se na obavezu odgovora na uvredu i čišćenje ljage sa svog imena, obavezu da se preuzme odgovornost za napravljeni propust, kao i obavezu da se živi u skladu sa svojim statusom i položajem u društvu i zahtevima kulturnih obrazaca (Benedict 2005/1946/:116).

Nada Sekulić

	kao i sama primena nasilja.
Za Amerikance je poštovanje klasne i tradicionalne društvene hijerarhije znak submisivnosti. Međutim, mada zakon ne štiti društvenu hijerarhiju, zakoni tržišta je i dalje čine prepoznatljivim, naročito klasnu pripadnost (npr. s obzirom na kupovnu moć).	Vrlina je živeti u skladu sa mestom koje pojedincu pripada u društvu. Društvena hijerarhija je osnova dobrog funkcionisanja društva.
Samoubistvo se kulturološki shvata pre kao izraz očajja, nego načina samo-potvrđivanja i povraćaja samo-poštovanja i poštovanja imena. Samoubistvo izaziva osudu i sažaljenje.	Održavanje čistote sopstvenog imena (jedan od glavnih vidova obaveze <i>giri</i>) i samo-poštovanja povezano je sa samoubistvom kao metodom njihovog očuvanja. Samoubistvo izaziva poštovanje.
Neuspeh i propusti u vršenju profesionalnih obaveza često su umanjeni ukoliko se priznaju i ukoliko se direktno sa njima suoči.	Neuspeh, nekompetentnost i neadekvatan nastup u ispunjavanju obaveza izazivaju sram i povlačenje, pri čemu je kulturološki nepoželjno direktno reći da je napravljen propust. U vezi sa tim, visoka kompeticija u društvu ima opasne posledice i kao reakciju može izazvati učestalost samoubistava ⁸⁰
Visoka kompeticija u društvu se smatra "dobrom stvari", jer pozitivno potiče proces samousavršavanja i nadogradnje.	Kulturološki je poželjno minimalizovanje direktne kompeticije, jer tada veoma lako dolazi do direktnog sukoba. Zbog toga je uloga medijatora u relacijama koje uključuju kompeticiju izuzetno važna.
Ne smatra se da je potrebno podučavanje u čulnim zadovoljstvima. Ona nisu izdvojena u posebno kodiranu celinu društvenog života.	Umeće zadovoljavanja potreba, naročito čulnih, uči se, fizička zadovoljstva se kultivišu i postaju umetnosti, ali su izdvojena iz onog dela života koji se smatra "ozbiljnim". Zadovoljstva se žrtvuju u ime dužnosti. Za zadovoljstva se izdvaja i potrebni su posebno vreme i prostor. Zadovoljstva se kultivišu kroz kontrastne obra-

⁸⁰ Ruth Benedict navodi, kao i čitav niz autora, sve do danas, problem samoubistava mladih nakon završetka srednje škole, ukoliko ne prođu prijemne ispite za koledž. Kompeticija prilikom upisa, i *on* preuzet od roditelja koji su ih spremali za određeni profil zanimanja od detinjstva, predstavljaju za mlade veliki teret. Njihov neuspeh da se upišu na fakultet nije samo problem ostvarenja zadovoljavajućeg društvenog statusa, već se doživljava kao neuspeh u uzvraćanju duga roditeljima. Ono je zapravo situirano u kompleksnoj mreži nemogućnosti uzvraćanja više simboličkih dugova, od kojih, pored duga roditeljima, najvažniji neuspeh predstavlja bacanje ljage na sopstveno i porodično ime...Ova pojava je, sudeći po broju samoubistava mladih, veoma prisutna danas kao i u vreme kada je napisana knjiga Ruth Benedict. (Zeng, Le Tendre 1998)

Ruth Benedict...

	sce odnošenja prema njima (kultivisanje sposobnosti izlaganje suprotnim čulnim efektima – npr. kupanje vrućom, pa zatim hladnom vodom; uživanje u seksualnim zadovoljstvima – sposobnost trenutnog odricanja od njih; niska kulturološka restriktivnost u određivanju okolnosti u kojima je primereno zaspati – razvijanje sposobnosti dugotrajnog uzdržavanja od sna td.)
U normativno-kulturološkom poretku, čulna zadovoljstva nisu svrha samima sebi, već sredstva za očuvanje života.	Čulne potrebe se zadovoljavaju radi njih samih – kupanje, spavanje, erotska zadovoljstva upražnjavaju se kulturološki radi njih samih, kao čista zadovoljstva, a ne prosto da bi se održala čistoća ili obnovila snaga.
Seksualnosti se pristupa moralistički i normativno. Važan deo odnosa prema seksualnosti je propisivanje standarda "normalnosti". Društvene sfere, institucije i odnosi koji služe direktno zadovoljavanju seksualnosti nje same radi smatraju se društveno nekorisnim, štetnim i javno se osuđuju.	Seksualnost i seksualni porivi se ne smatraju nečim lošim i zlim, ukoliko se njihovo zadovoljenje ostvaruje u prihvatljivim kodovima/sferama života. U vezi sa tim, nema moralističkog i normativnog odnosa prema samoj seksualnosti – homoseksualnost, masturbacija i poligamne sklonosti ne smatraju se nenormalnim niti grešnim.
Vrlina je individualni izbor između dobra i zla. Vrlina je vezana za držanje do apstraktnog ideala dobra, koji je često u rasporaku sa stvarnošću..	Vrlina se ne određuje u kontrastima zla i dobra, već s obzirom na poštovanje kulturoloških obrazaca. Izazov vrline (važnost pravljenja izbora) nije "Herkulova dilema" između puta dobra i puta zla, već dilema kom od obrazaca ponašanja se prikloniti u situaciji kada se oni sukobljavaju. Umeće izbegavanja sukoba obrazaca i situacionog uspešnog rešavanja njihovog suprotstavljanja smatra se vrlinom. Vrlina nije vezana za apstraktni ideal, već ima performativni karakter uspešnog ispunjavanja obaveze. Vrlina je opredeliti se za višu obavezu u odnosu na nižu, u utvrđenom hijerarhijskom poretku obaveza.
Amerikanci očekuju posvećenost samo jednoj političkoj ideologiji, borbu protiv njoj suprotne političke ideologije i stabilnost karaktera kroz nepromenljivost i neprevrtljivost u modelima ponašanja.	Kako ne postoji jedna politička ideologija i samo jedan sistem vrednosti, već više njih, mozaički ukrštenih u životu svakog pojedinca, karakteristika Japanaca je da mogu naglo da menjaju obrasce svog ponašanja (i da se prebacuju iz jednog u drugi, prikladno okolnostima), bez psihičke nestabilnosti, uz visoku adaptibilnost koja

Nada Sekulić

	Amerikancima može izgledati kao beskarakternost i beskičmenjaštvo. Život je drama u kojoj se dešava stalna i kontrastna promena uloga ⁸¹ .
Odnos prema supruzi je prioritetni odnos obaveze u odnosu na roditelje. Supruga zauzima centralno mesto u sistemu obaveza jednom kada je bračna zajednica formirana. Od momenta kada je sklopljen brak, žena, tj. supruga ni u jednoj situaciji neće više biti stranac s obzirom na prihvaćene kulturološke standarde. Partnerstvo podrazumeva trajnu intimu i razmenjivanje svih aspekata ličnih života supružnika. Brak u tom smislu kulturološki prestaje da bude visoko formalizovana društvena relacija. Formalizam u bračnim odnosima se smatra naglašeno negativnom pojavom. Lična sreća i ispunjenje u dijadskom odnosu muškaraca i žene smatraju se svrhom braka bez kog on nema smisla.	Odnos i obaveze prema roditeljima smatraju se važnijim od odnosa prema supruzi. Sramotno je da supruga ima centralno mesto u sistemu obaveza. Ukoliko ima, to ne bi trebalo naglašavati. U odnosima u koje je uključen njen muž, a ne i supruga, obaveza supruga je da je tretira kao stranca. Upliv supruge na odnose muškarca smatra se veoma lošom kulturološkom situacijom. Brak se neguje u kategorijama doslednog poštovanja tradicionalno ugovorenih bračnih odnosa zavisnosti, obaveza i podrške. Formalizam u bračnim odnosima je izraz uzajamnog poštovanja. Kulturološki obrazac ličnu sreću i intimno ispunjenje ne vidi kao nužan preduslov za smislenu bračnu relaciju.
Iskrenost u ispoljavanju osećanja smatra se vrlinom.	Preterano, direktno i iskreno ispoljavanje i izlaganje osećanja nije prikladno. Za ispoljavanje osećanja mora se prvo pronaći prikladan obrazac..
Dobre namere osoba uključenih u neku relaciju su važan faktor procene same situacije i neki put se smatraju važnijim od samih "pravila igre".	Dobar "igrač" u životu je onaj ko zna pravila igre i pridržava ih se, bez obzira koliko je iskren u tome. Dobre namere nemaju puno uticaja na procenu situacije.
Stid je lična kategorija, intimnog karaktera. Priznavanje stida zbog propusta je važan element oslobođenja od njega. Stid se oseća spram počinjenog dela s obzirom na interiorizovane kriterijume ispravnosti.	Sram (<i>haji</i>) je važna društvena sankcija za neuspeh i propust u ispunjavanju obaveza. Javno priznanje srama ga samo još više povećava. Ukoliko nešto nije vidljivo, tj. nema negativne vidljive posledice u sukobu obrazaca, nema razloga za sram.
Samo-disciplina se smatra sredstvom za ostvarenje jasnih ciljeva, ona nije svrha samoj sebi. Ne postoje kulturološki i tradicijski razvijene tehnike svesnog ostvarenja lične samo-discipline. Samo-disciplina se često sagledava kao oblik samo-žrtvovanja i ličnog uskraćivanja.	Ostvarivanje i postizanje samo-discipline podrazumeva ozbiljan i trajan trening i predstavlja važan deo života. Samodisciplina nije oblik samo-žrtvovanja i ličnog uskraćivanja, već ličnog potvrđivanja i ispunjenja samog sebe.

⁸¹ Ovu ideju (kulturološki obrazac) svakako izražava i sam naslov knjige "Hrizantema i mač".

Ruth Benedict...

Smrt je kraj života, a ne element njegove organizacije.	Vrlina dovedena do perfekcije je živeti "kao da ste već mrtvi".
Kulturološki je poželjno stalno povećanje mogućnosti izbora u životu. Na vrhuncu svog života., čovek bi trebalo da bude maksimalno slobodan, čime se potvrđuje kao gospodar samoga sebe i okolnosti	Kulturološki je poželjno maksimalizovanje ograničenja na vrhuncu života, čime čovek postaje gospodar samog sebe i okolnosti i društveno se smatra najkorisnijim.
Ne postoji nužno kontinuitet u prenosu obaveza za roditelja na decu. Prenosenje obaveza sa roditelja na decu smatra se vršenjem pritiska na slobodu dece. Važnost muškog potomstva određena je željom roditelja, a ne socijalnim kodovima koji porodicu, a naročito muškarce, obavezuju na muško potomstvo. Stoga je adoptiranje muške dece radi produžetka loze retko. Žena se smatra ličnošću u većoj meri nego u Japanu. Žena se potvrđuje kroz ličnu odgovornost, čak i kad su odgovornosti patrijarhalno definisane.	Svaki muškarac Japanac treba da ima sina. Dobijanjem sina, može se očuvati porodično ime i uticaj.. Ako otac ne može da prenese svoje obaveze na sina, on sam se smatra neuspešnim (i obratno, ako sin nije u stanju da preuzme obaveze oca). Odsustvo muškog potomstva predstavlja nepotpunost muškarca kao celovite ličnosti. Adoptiranje muške dece/članova u porodicu bez muške dece je u tradicionalnom Japanu bio opšte prihvaćen obrazac produžetka loze. Žena se u načelu ne smatra samostalnom ličnošću. Od žene se ne očekuje takav stepen društvene odgovornosti kao od muškarca, ali se njene društvene relacije maksimalno sužavaju i ograničavaju na kuću (tako da i ne dolazi do bitnog sukoba obrazaca). Ako žena krši norme, teret odgovornosti pada na porodicu i muške članove (što ne znači da će posledice po njen lični život biti zato lakše).
Lični odnos prema uvredi određuje potrebu za odgovorom. Ne odgovoriti na uvredu neki put je vrlina.	Uvreda zahteva odgovor, nezavisno od lične želje da se odgovori ili ne odgovori na uvredu. Ne odgovoriti na uvredu je sramno.
Ponižavanje neprijatelja dolazi nakon poraza (kada se poraz već dogodio). Prava pobjeda se sastoji u tome da se neprijatelj usmeri na oblike ponašanja i društvenog funkcionisanja koji odgovaraju pobjedniku. Submisivnost je važna ukoliko tome doprinosi. Ponižavanje neprijatelja radi samog ponižavanja u osnovi se smatra ekscesom i potrebno je suzdržavati se od njega, tj. smatra se nečovečnim.	Ponižavanje neprijatelja je način njegovog poražavanja. Ponižavanje je suština poraza. Ponižiti, znači zadužiti nečim na šta ne može da se odgovori, preuzeti više nego što se može uzvratiti (samoponižavanje), ili iskoristiti nečiji dug prema sebi za ispoljavanje superiornosti. Sve dok postoji mogućnost promene i uspešnog prebacivanja na drugi obrazac ponašanja, poraz je relativna stvar.

Ne ulazeći dalje u detaljnije opise specifičnosti japanskog karaktera date u "Hrizantemi i maču", potrebno je razmotriti samu ideju nacionalnog karaktera kod Ruth Benedict.

Ideja o postojanju nacionalnog karaktera, sporna je od njenog nastanka pa sve do danas, tako da ne postoji čak ni opšta saglasnost na šta se zapravo ovaj termin u preciznijem smislu odnosi. U najopštijem određenju, nacionalni karakter bi obuhvatao kulturne matrice koje utiču na formiranje relativno trajnih i prepoznatljivih stavova, ponašanja, osećanja i psiholoških reakcija velikog broja ili većine pripadnika neke nacionalne grupa i prepoznaju se kao nacionalni markeri istovremeno (Kecmanović 2006: 315). Ukoliko se ove osobine pojedinca shvate kao karakteristike same ličnosti (tj. integrisane su u celinu samoodređenja i samosvesti pojedinca), a ne prosto kao zbir učestalosti osobina (kao u pojmu modalnog karaktera ili bazične ličnosti) pojedinaca koje se mogu konstatovati u nekom društvu i koje korespondiraju sa zahtevima samog društva, onda se sam nacionalni karakter doživljava kao izomorfizam kulture i ličnosti – ličnost je kultura u malom i obrnuto. U osnovi, ovakvo stanovište, nazvano kulturni konfiguracionizam, zastupa i Ruth Benedict. Ličnost se sagledava kao proizvod kulture, a kultura kao celina interpretira se u kategorijama ličnosti (kao npr. u pojmu nacionalnog *karaktera*). Unutar ovog pristupa, vaspitanje se smatra ključnim elementom formiranja nacionalnog karaktera (a ne društveni zahtevi primereni vremenu, kao u pojmu društvenog karaktera Eriha Fromma). Takođe, psihološki faktori u oblikovanju kolektivnog karaktera naglašavaju se na uštrb socijalnih.

Ovo stanovište je kritikovano još od savremenika Ruth Benedict, zbog svoje uopštenosti, zanemarivanja krupnih razlika između kategorije društva i osobe, tumačenjem njihovog spoja kao fuzione celine, čime je praktično onemogućena adekvatna operacionalizacija u pristupu i unapred najavljena simplifikacija u rezultatima analize, bilo da se ona odnosi na samu ličnost, ili pak na društvo kao celinu.

Usled toga, u samom pristupu je nemoguće jasno precizirati ko je stvarno subjekt nosilac određenog nacionalnog karaktera, a da se pri tom subjekt ne odredi opisno, normativno-esencijalistički, kao i sadržaj i svojstva kolektivnog karaktera. Sem što se odnos kulture i ličnosti, kao i kulture i društva pojednostavljuje, sama kultura se previše uprošćeno analitički tretira kao homogena i stabilna, relativno nepromenljiva kategorija, a veze između vaspitanja u procesu socijalizacije i samog nacionalnog karaktera stavljaju se u pojednostavljenu uzročno-posledičnu vezu (pej. tzv. "pelenologija"). Takođe, zanemaruje se slojevitost same ličnosti i raskorak između ličnosti i spoljašnje pojave (persone) pojedinaca u društvu. Stvarna povezanost i uzajamna uslovljenost ličnog integriteta i integriteta ili ucelinjenja društva ostaje analitički neispitana i nejasna. Naročito ostaje nejasan uzajamni odnos imaginarnih ili zamišljenih aspekata kulture i njihovog realnog socijalnog situiranja.

Problemi ove vrste i nedorečenosti u analizi njima izazvane mogu se uočiti i u opisu japanskog nacionalnog karaktera. Npr. uzeti kategoriju samuraja kao element u analitičkoj izgradnji karaktera Japanaca paralelno sa načinom

ponašanja Japanaca u II svetskom ratu, predstavlja vremensku dislokaciju i neopravdano tretiranje velikih vremenskih razmaka i epoha "u komadu". Isto se odnosi i na poređenje Kamakura zakona sa savremenim američkim zakonom o svojini. Neka od stanovišta iznesenih u ovoj knjizi su veoma sporna. Npr. Ruth Benedict bez temeljne analize realnog društvenog konteksta tvrdi da je Meiji reforma glatko i neočekivano uspešno i brzo sprovedena u Japanu, ne navodeći ni jedan od oružanih sukoba ili pobuna u tom procesu, niti daje protivargumente za svoje teze. Takođe, često favorizuje neki element u kulturološkom obrascu ili socijalnoj stvarnosti koji će potkrepiti njenu ideju o određenom kulturološkom obrascu. Npr. kao glavne nosioce ili zainteresovanu društvenu snagu ili sloj za modernizaciju Japana u Meiji periodu, Ruth Benedict navodi sloj trgovaca porodično udruženih sa uglednim samurajskim porodicama, što je zapravo zapadnoevropski model transformacije feudalnog u buržoasko društvo (osiromašene feudalne porodice sa velikim ugledom sklapaju porodične veze sa novopečenim bogatašima) i omogućuje slikovitiju komparaciju za zapadnjake. Zanimaju se bitni aspekti ovog procesa koji ne služe njenoj osnovnoj ideji. Ne pominje se da je uspostavljanje porodičnih veza između trgovaca i samuraja, ženidbenim vezama ili adoptiranjem muških članova bilo uobičajeno tokom celog Tokugawa perioda, te da ono samo po sebi ne menja ništa u ustrojstvu društva, jer je bilo minuciozno regulisano i normirano tokom celog srednjeg veka. Sasvim se zanemaruje ogromno progresivno siromašanje nižih slojeva samuraja u poznom periodu Tokugawa vladavine, koji su tek sa Meiji reformom dobili mogućnost da privređuju i na druge načine, da slobodno obavljaju zanatske i druge poslove i na taj način omoguće sebi opstanak (Kikue 2001). Raspad sistema Tokugawa vladavine uslovljen je u ogromnoj meri unutrašnjim protivrečnostima samog tog sistema, koje su progresivno sve više dolazile do izražaja onemogućavajući efikasno funkcionisanje društvenog sistema kao celine. U tom smislu, dinamika Meiji reforme zahtevala bi daleko kompleksniju analizu. U opisu Ruth Benedict, očigledno je da joj je najvažniji bilo uspostaviti prihvatljivu skalu za komparaciju sa zapadom i ilustrovati navodno lak prelazak na novi obrazac življenja u Meiji periodu.

U opisima odnosa Japanaca prema čulnim zadovoljstvima takođe su iznete krajnje uopštene tvrdnje. Npr. čitalac će steći utisak da je kult kupanja tradicijski opšte raširena karakteristika u Japanu, pa se može naći zatečen podatkom da su se siromašniji slojevi kupali retko, da je vruća voda često bila dragocenost, da su prali kosu u proseku dva puta godišnje itd.

Odnos prema čulnim seksualnim zadovoljstvima je u socijalnom smislu, naročito kada je položaj žena u pitanju, krajnje simplifikovan. Društvena pozicija gejše je veoma ulepšana. Naglašavanje prava gejše da "izabere" da li će joj neko postati seksualni partner ili ne predstavlja samo orijentalističku vinjetu o gejšama. Izdvajanje posebnog segmenta života i posebnog prostora za

seksualna uživanja prikazano je u kategorijama relativno harmonične mentalne i psihološke organizacije društvenog života, potpunim zanemarivanjem odnosa konfliktne socijalne netranzitornosti u podeli društvenih uloga na ovoj skali, sa tek prividno harmoničnim razdvajanjem čulnih uživanja i "ozbiljne" sfere života. Gejša u tradicionalnom Japanu nikada nije mogla postati supruga iole uglednijeg člana društva. Prostitutka nije mogla postati gejša (mada je zapravo reč o različitim nivoima prostitucije, jer je pružanje seksualnih usluga za materijalnu nadoknadu ono što je stvarno gejšama omogućavalo ekonomski opstanak).⁸² Konkubina, koja je mogla postati član porodice, nikad nije mogla imati status kao supruga i često je imala društveno normiran status služavke i prema svojoj deci. Druga žena nikada nije mogla imati isti status kao prva, čak i u slučajevima kada je brak sklopljen nakon smrti prve žene. Prva supruga nikada nije mogla imati prava kao majka. Prema tome, reč je o neporedivo kompleksnijem socijalnom okviru unutar kog se možda ne sankcioniše pozitivan odnos prema seksualnom uživanju (muškaraca), ali se izuzetno bolno sankcionišu prekoračenja dužnosti društvenih celina/klasa i pojedinki kojima su pripisane kompleksno fiksirane uloge, prava i statusi u tom pogledu. U suštini, kada su žene u pitanju, odnos prema seksualnom uživanju je ili naglašeno restriktivan ili naglašeno obavezujući za pojedine kategorije žena. U najblažem obliku, on može biti irelevantan. Kada su žene u pitanju, seksualnost se ne računa nje same radi, već je određena u postojećem sistemu društvenih odnosa kao legalno i obavezujuće sredstvo pomoću kog žena obezbeđuje svoj ekonomski opstanak i ostvaruje svoj društveni status. Žene zapravo nemaju slobodu seksualnog uživanja i zabave, već im se nalaže obaveza pružanja seksualnih usluga, a celokupni život određenih grupa žena u celini se situira u sferu zabave za muškarce. Pri tom nije reč o opcionom izboru samih žena, već pre o društvenoj normi koja žene izlaže dozvoljenom i društveno nesankcionisanom nasilju, eksploataciji i zanemarivanju. Zaključno, ako je seksualnost pozitivno sankcionisani segment muškog života, ona je za žene u feudalnom Japanu glavna determinanta njihovog podređenog društvenog položaja, kao i sredstvo sticanja ekonomskog statusa u društvu.

Model vaspitanja dece takođe je preuzet iz srednjovekovnog Japana, a primenjuje se na karakter Japanaca danas (Tsurumi, Kazuko, prema Kent 1991: 185).

Delo je kritikovano i zato što kulturu svodi na rezidualnu tradiciju sagledanu na statički način (Kelly 1991: 397).

U pokušaju da sistematizuje i dopuni sliku o opusu Ruth Benedict i karakteristikama njenog pristupa, njena učenica Virginia Heyer Young (Heyer

⁸² Postojali su grublji i finiji oblici prostitucije. Postojanje gejši nas može inspirirati na nešto drugačije razmišljanje o prostituciji uopšte, ali teško da se gejše mogu izdvojiti iz samog sistema prostitucije, kao što je bilo pokušaja da se učini.

Young 2005) ističe da je proučavanje Japana, kao i karakterologije drugih savremenih društava (Tajland, Rumunija, Holandija, takođe po naredžbi vlade), usmerilo Ruth Benedict na traženje solucije kako proučavati kulturne promene. Stoga je njeno istraživanje, prema interpretaciji ove antropološkinje, išlo ka pomeranju od pojma kulturoloških obrazaca ka složenijoj analizi ponašanja i društvenog položaja pojedinca i ličnosti u društvu. Pri tom je njen osnovni interes i dalje ostao vezan za uočavanje onih društvenih i kulturnih faktora koji omogućuju društvenu i kulturnu koheziju, tj. njihovo postojanje i profilisanje kao celine, sa značajnim uticajem Durkheima u poznijim fazama njenog rada. Young smatra da cilj Ruth Benedict nikad i nije bio da istražuje individualnost, već različite načine kako osoba živi u kulturi – istražuje se kulturni etos, a ne pojedinačna uloga (p.110). Međutim, ovom tvrdnjom ne otklanja se prigovor koji je već naveden, da je zaobiden problem odnosa između ličnog integriteta i socijalne kohezije. Reći prosto da to nije istraživano u sistemu mišljenja u kome su "ličnost" i "kultura" dva krucijalna pojma jednostavno ne predstavlja zadovoljavajući argument. Naime, društvene situacije i okolnosti koje R. Benedict prepoznaje kao formativne za kolektivni identitet i karakter istovremeno se pokazuju kao ključni momenti ličnih životnih strategija ili prelaza u različite životne faze u životnom ciklusu.

Prema Heyer Young, istraživanje R. Benedict sve više je išlo u pravcu sagledavanja odnosa ličnosti i kulture kroz uočavanje i definisanje socijalnih ishoda određenih obrazaca (npr. minimalizovanje agresije, otvaranje socijalnog prostora slobode itd.), kao veziva socijalne kohezije i kriterijuma za određivanja "zdravpg" društva. Ovaj pristup je omogućavao praćenje kulturnih promena i istovremeno poređenje kultura na novim osnovama, mimo ideje kulturnog relativizma. Time je zapravo došlo do teorijske preorijentacije ka pozicijama univerzalizma i društvene sinergije. Po mišljenju, Heyer Young, R. Benedict jednostavno nije imala vremena da u potpunosti razvije ovaj pristup koji se sve jasnije zacrtao u njenom teorijskom profilisanju. Stoga je on velikim delom ostao neprimećen u recepciji njenog opusa.

Međutim, život "Hrizanteme i mača" time nije završen – tačnije, on je tek započeo 1946. godine i doživeo je izuzetno značajnu recepciju u samom Japanu. Knjiga je u Japanu prodana u 2 300 000 primeraka, dok je u Americi prodato oko 350 000 primeraka. (Kent 1999: 181). To je najčitanija američka knjiga u Japanu, a istraživanja pokazuju da je 1/3 Japanaca u nekom momentu čula ili za "Hrizantemu i mač" ili za samu Ruth Benedict (čija ostala dela u Japanu ne pobuđuju pažnju).

Najvažnije od svega, knjiga je pobudila široku akademsku diskusiju među japanskim antropolozima i među japanolozima o vrednosti ovakvog pristupa i o realnom doseg rezultata do kojih je R. Benedict došla svojim proučavanjem nacionalnog karaktera Japanaca. Po svom uticaju, ovo delo je iniciralo poseban vid ne samo rasprave, nego i celovitog žanra, u koji je i sa-

mo svrstano, nazvan *Nihonjinron* (ko smo mi Japanci) ili *Nihon ron* (šta je Japan). Ovaj žanr se može najšire odrediti kao vrsta orijentalnog odgovora na orijentalističke ideje o Japanu, gde se obično polazi od vizure drugih o Japanu kao o bazično konstruisanoj ideji. Čitanje ove knjige u Japanu je u ogromnoj meri motivisano željom da se stekne uvid u to kako Drugi vide Japance, a ne stvarno ko su Japanci – za Japance je to knjiga o Drugima i o sebi "u ogledalu", a ne vrsta literature koja bazično služi proučavanju nacionalnog karaktera. U tom pogledu, od literature *Nihonjinron* postoji bazični odmak ili kritička distanca već u početnoj recepciji.

Ovaj okvir interesantan je zbog toga što literaturu o nacionalnom karakteru smešta u sasvim drugačiji kontekst značenja nego u Evropi. U Evropi (recimo, kod nas, budući da je kod nas literatura o nacionalnom karakteru veoma razučena i popularna), ona se čita u kategorijama esencijalističkog interpretiranja "duše" naroda (bilo da se kritikuje ili odobrava takav pristup) i vrlo često ima političko-normativne funkcije i služi jačanju nacionalnog identiteta na esencijalističkim pozicijama. Nasuprot tome, "Hrizantema i mač" se u Japanu čita u funkciji dekonstrukcije i svesne konstrukcije nacionalnog identiteta (sa početnom svešću o dilemi oko japanskog karaktera) i slike o njemu i u naglašenoj funkciji interkulturalizma i kulturne orijentacije u procesu internacionalizacije Japana. Okvir je, dakle, bazično drugačiji i od početka predstavlja istovremeno kritički i/ili naučni i/ili popularni razgovor i dijalog o određenoj temi, a ne esencijalizovanu naučnu (odnosno, pseudo-naučnu) oblast istraživanja unutar koje se legitimizuje partikularni diskurs kao diskurs istine o Japanu.

Sama knjiga i opis koji sledi Ruth Benedict u svom prikazu Japana (više nego sama teorijsko-metodološka pozicija kulturoloških obrazaca, kulturnog konfiguracionizma i kulturnog relativizma) temeljno su kritikovani u japanološkim studijama, ali je u osnovi ovo delo naišlo na dobar odziv među japanskim antropolozima upravo zato što se na ograničenim podacima formiraju smela značenja, zbog imaginativnosti u pristupu (sagledavanje kulture ideografskim stavljanjem u poziciju pripadnika te kulture, čak i u društvenim okolnostima u kojima su to ratni neprijatelji), kao i zbog interakcionog i interkulturalnog karaktera dela. U njemu su iznete mnoge predrasude o Japancima, ali istovremeno i iskritikovane, relativizovane i po prvi put prevaziđene tada duboko ukorenjene, daleko rigidnije predrasude još više poticane ratnom propagandom u II svetskom ratu. U to vreme, Japanci su smatrani "žutaćima" koji su neopisivo fanatični, lukavi i necivilizovani. U novinama su javno iznošeni stavovi "da im je potrebno da prevaziđu 2000 godina zaostalosti...", te da je njihov um "ispod nivoa razumevanja tehničkog znanja naše civilizacije, varavarski kao u divljaka koji se nije motkom i veruje da je munja glas Boga." (Sydney Daily Telegraph, 1945, navedeno prema Buruna 2005)

Young ističe da je Pristup Ruth Benedict u kasnijoj recepciji dela uveliko rafinisan, temeljnije potkrepljen, ali ne i suštinski promenjen. (Heyer Young

2005: 110). "Hrizantema i mač" je inicirala dalje detaljnije i operacionalizovane analize kulturoloških elemenata koji su u ovoj knjizi opisani i uočeni, kao i njihovo jasnije dovođenje u vezu sa socijalnim procesima i socijalnim kategorijama. Kulturološki obrasci opisani u "Hrizantemi i maču" primenjeni su u raznim radovima, modifikovani i razrađeni, u analizi japanske porodice, praksi zapošljavanja, političke organizacije društva, stavova javnog mnjenja itd.

Opis savremenog Japana kao vertikalnog korporativnog društva uz analizu kompetitivnog odnosa grupa i podgrupa, analizu korporativnih afilijacija, uočavanje kontradiktornog odnosa između javne ideologije i privatnog interesa, uočavanje tendencije da sve grupe budu ekskluzivne i rangirane⁸³, predstavljaju neke od oblasti koje su proučavane nadovezivanjem i korigovanjem onoga što je u japanskoj kulturi uočila već Ruth Benedict.

U proceni realnog dometa ovog dela, njega je, jednostavno, neprimereno analizirati i procenjivati samo u prostoru fiksiranog poimanja znanja. Znanje se u osnovi ne formira kao odgovor na spoljašnje iskustvo, tj. kao reprezentacija objektivnih okolnosti, već na osnovu prethodnog iskustva primenjenog na interakcioni kontekst u kome se formiraju značenja i obrasci odnošenja prema predmetu ispitivanja. U tom smislu i "Hrizantema i mač" ne predstavlja na prvom mestu sistem objektivnog znanja, već veoma komplikovanu celinu podeljenih lokalnih realnosti i kontingentnosti teorije.

U proceni njenog doseganja danas mora se računati sa socijalnom konstrukcijom znanja. Pri tom se uloga stereotipa u nastajanju znanja može posmatrati kao sastavni deo njegovog oblikovanja, a realni uticaj ovog dela će se možda najbolje sagledati kada da se ono tretira kao akciona studija o Japanu i kao interkulturalni dijalog.

Literatura:

Benedict, Ruth 2005 (1946), *The Chrysanthemum and the Sword, Patterns of Japanese Culture*, Boston-New York, Houghton Mifflin Company.

Benedict, Ruth (1932), "Tales of the Cochiti Indians", *Bureau of American Ethnology Bulletin*, NO. 98.

⁸³ Kao vizuelno najilustrativniji primer ovog hijerarhizovanja i rangiranja može se navesti transformacija koju je doživelo kinesko pesničenje (kempo) prelaskom u Japan i transformacijom u karate. Karate škole sa svojim rangiranjem po pojasevima i hijerarhijskom organizacijom članstva i titula, specifično je japanski proizvod. Tome ne odgovara ništa slično u zemlji porekla, kineskoj varijanti. Pa ipak, zbog internacionalnog masovnog širenja karatea, danas se ova veština poistovećuje upravo sa takvom internom, ekskluzivnom socijalnom i simboličkom organizacijom.

- Berger, Peter and Luckmann, Thomas (1967), *The Social Construction of Reality, A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Anchor.
- Boles, Elson (2006), "Ruth Benedict's Japan: the Benediction of Imperialism", *Dialectical Anthropology* No.30, 27-70.
- Buruna, Ian (2005), "Foreword to the Mariner Book Edition" u: Benedict, Ruth, 2005 (1946), *The Chrysanthemum and the Sword, Patterns of Japanese Culture*, Boston-New York, Houghton Mifflin Company (vii-xii).
- Geertz, Clifford (1988), *Works and Lives – Anthropologist as an Author*, Stanford University Press.
- Fukui, Nanako (1999), "Background Research on the *The Chrysanthemum and the Sword*", *Dialectical Anthropology*, No. 24, 173-180, 11304283.
- Harootunian, Harry and Sakai, Naoki (1999), "Japan Studies and Cultural Studies, *The Crisis of Japan studies in United States*", *Positions* 7:2.
- Kecmanović, Dušan (2006), *Da li smo sišli sa uma ili Dokaži da si Srbin, O etnonacionalizmu i nama*, Sremski Karlovci, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Kelly, William (1991), "Direction in the Anthropology of Contemporary Japan", *Annual Review of Anthropology*, NO. 20, 395-431, 11265337.
- Kent, Pauline (1999), "Japanese Perception of the *Chrysanthemum and the Sword*", *Dialectical Anthropology*, No. 24, 181-192.
- Kikue, Yamakawa (2001), *Women of the Mito Domain, Recollection of Samurai Family Life*, Stanford, California, Stanford University Press.
- Leupp, P. Gary 1997 (1994), *Male Colors, The Construction of Homosexuality in Tokugawa Japan*, Berkeley – Los Angeles – London, University of California Press.
- Modell, Judith (1999), "The Wall of the Shame: Ruth Benedict's Accomplishment in *The Chrysanthemum and the Sword*", *Dialectical Anthropology*, No. 24.
- Suzuki, Peter (1999), Overlooked aspects of the *The Chrysanthemum and the Sword* 11 304280, *Dialectical Anthropology* 24, 217-231.
- Zeng, Kangmin, Le Tendre (1998), "Adolescent Suicide and Academic Competition in East Asia" u: *Comparative Education Review*, Vol. 42, No. 4 (Nov., 1998), 513-528.
- Young, Virginia Heyer (2005), *Ruth Benedict, Beyond Relativity, Beyond Pattern*, Lincoln and London, University of Nebraska Press.

Nada Sekulić

RUTH BENEDICT ON JAPANESE CULTURE

The paper deals with the issue of the construction of knowledge in anthropology, discussing the topic on the bases of the analyses of Japanese culture provided in "Chrysanthemum and Sword". This piece of work, conducted at the end of the Second World War, completed just before bombing of Hiroshima and Nagasaki, had been ordered by The Office of War Information, USA (OWI) and had to be finished in very short time. Since the end of the War, "Chrysanthemum and Sword" has been read far more in Japan than in USA, where it has been well known only among anthropologists and not as Ruth Benedict's main piece of work. This book raised many controversies about imperialism and political construction of anthropology, despite the fact that "Chrysanthemum and Sword" appeared for the first time far before the introduction of the notion of orientalism and far before proliferation of the literature relating to postcolonial studies. It also initiated very interesting and specific discussions on national character, shaping the issue in a bit different direction if compared to the European tradition. From the perspective of methodology, critique of the applicability of the cultural patterns initiated revisions of the complete work of Ruth Benedict, resulting in discovering new and forgotten elements in her approach. This in turn gave rise to new modeling of anthropological knowledge – thru interpreting cultural patterns in categories of "knowledge in action", or in the categories of intercultural knowledge building, moving it from the domain of the essentialist approaches.